

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΣΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Είναι χαρακτηριστικό ότι η μουσική, στην ιστορία των αιώνων, αν και συμμετέχει σ' όλες τις επανάστασεις, ποτέ δεν προπορεύεται, πάντα ακολουθεί.

Με την έλωση του Βυζαντίου, στα μέσα του 15ου αιώνα, οι Έλληνες σοφοί φέρνουν τα φώτα του Έλληνικού πνεύματος στην Δύση. Τα μεσαιωνικά σκοτάδια, κάτω από τη θεά έλληνική πνοή, διαλύονται αιγά-αιγά.

Αφάνταστες ανακαλύψεις συντελούνται. Ο Κοπερνίκος αναστασταώνει τον κόσμο αποβεικνύοντας πώς η γη είναι στρογγυλή. Η πυρίτιδα φέρνει επανάσταση στην πολεμική τέχνη. Με την τυπογραφία, οι θρησουργοί της αρχαιότητας γίνονται αιγά-αιγά κτήμα του λαού. Καινούργιες φιλοσοφικές και κοινωνικές απόψεις ξεπετιούνται. Ο ούμανισμός κλονίζει τις σκουριασμένες ιδέες του μεσαίωνα. Ο άνθρωπος αρχίζει να παίρνει δέξια ως άτομο, κ' όχι μόνο να λογαριάζεται ως μάζα. Ο Καρτέσιος, ο Έρασμος, ο Ραμπελ, οι φωτερά πνεύματα, σκορπούν μια καινούργια φεγγόβολη. Ο Βοκκάκιος, ο Πετράρχης, ο Αριστοτέλης, ο Τάσος, μαγεύουν τον κόσμο με την παθιτική και παγινιδάρα έλευθερία του λόγου τους. Οι άρχιτεκτονες και οι ζωγράφοι, σάν να τούς κατάλαβε μιά θεία μανία, άμιλλώνται ποιός θα στολιχή τη γη με τα πιο δόξανα στοιχεία. Είναι η εποχή του Λεονάρδου ντά Βίντσι, του Μιχαήλ Άγγελου, του Ραφαήλ, του Τισοτάνο, του Γκρέκο, του Βελάσκειν, του Ντύρερ, του Ροδίνι, του Ρέμπραντ. Όλες οι τέχνες γιορτάζουν την Αναγέννηση με τα πιο δμορφα λουλούδια τους.

Η μουσική όμως, μέσα σ' αυτή την θνοιξη, παλεύει ακόμα με τα μεσαιωνικά μουσικοπαθή σκοτάδια.

Μας παραρνεύει αυτό πολύ, κ' ακόμα πιο πολύ, κάτι άλλο. Η Αναγέννηση, στις άλλες τέχνες ήταν άποτέλεσμα μιάς έσωτερικής ανάγκης. Της ανάγκης της λυτρώσεως του ατόμου. Ο άνθρωπος πώθησε πιά να έκφαστεί τα δικά του συναισθήματα, κ' άρπαξε μ' έπασαστατικό ένθουσιασμό την πένα, το χροστήρα. τη σμίλη.

Στη μουσική όμως, αν και έβησε στο ίδιο αποτέλεσμα η επανάσταση, η άρχη ύπηρξε διαφορετική. Η αναγέννηση στη μουσική όφειλεται σ' ένα λάθος, σέ μιά παρεξήγηση. Όλοι οι καλλιτέχνες της εποχής της Αναγεννήσεως, είχαν Ισπανικό να ζωντανέψουν το άρχαιο έλληνικό πνεύμα, την άρχαία έλληνική τέχνη.

Οι μουσικοί, άργα σκέφτηκαν να μην ύστερήσουν. Μόλις στο τέλος του 16ου αιώνα, τότε ποτ στις άλλες τέχνες ήταν η βασιλεία του Μπαρόκ. Η άρσοπορία αυτή δέν έμπόδιζε τόν ένθουσιασμό τών μουσικών. Μιά Ιδέα τούς δίνει φερά. Γιατί να μην αναγεννηθή το άραιότερο καλλιτέχνημά της άρχαιότητας, το έλληνικό δράμα;

Έρχομν στόν οίστρο τους μιά τεραστία... λεπτομέρεια. Ότι ένω οι άλλες τέχνες είχαν μιά θετική βάση για την αναγέννηση, τα άρχαία ποιητικά, γλυπτικά, άρχιτεκτονικά, ζωγραφικά πρότυπα, η μουσική δέν είχε καμμία βάση, αφού δέν έωόζετο η άρχαία έλληνική μουσική παρά στά θεωρητικά συγγράμματα.

Αυτό δέν έμπόδιζε τούς Έταλους συνθέτες στό τέλος του 16ου αιώνα να προβόδν όρημτικά στην πραγματοποίηση του όνειρου τους, να έπιχειρήσουν το ξανζωνάνεμα του άττικού δράματος.

Στη Φλωρεντία γίνεται το θόζμα. Ένας φιλότεχνος δμιλος άποφαρίζει να τινάξει την τυραννία του άσκητικού μεσαιωνισμού. Ο άνθρωπος πρέπει να ξαναβρή τη χαρά της ζωής, τη χαρά του τραγουδιού, να ίβη τη φύση με χαρούμενο μάτι.

Ο άρχαίος έλληνικός πολιτισμός γίνεται το σύνθημα και για τούς μουσικούς, όπως για όλους τούς πρωτοπόρους της Αναγεννήσεως. Πρέπει πρό παντός να τιναχθή ό φόρτος της πολυφωνίας, πού έμπόδιζε τό αούθρημο έξέπασμα της ψυχής. Ο άνθρωπος πρέπει να τραγουδήσει τόν τόνο του, τη χαρά του, σέ ξεχωριστό τραγούδι.

Έτσι πρωτοφαινεται σάν πείραμα συνειδητό, το πρώτο μονωδικο τραγούδι, συνουδεμένο από μουσική. Το καινούργιο αυτό ύφος το όνομάζομν *stile recitativo*, δηλ. άπαγγελτικό ύφος.

Τό 1594 είναι μεγάλος σταθμός στην ιστορία της μουσικής. Ο φλωρεντινός μουσικός *Jacopo Peri* γράφει την πρώτη όπερα. Δάφνη, έμπνευσμένη από την έλληνική μυθολογία. Είναι γραμμένη σό *stile recitativo*, δηλ. ή μελωδία είναι κάτι ανάμεσα σέ τραγούδι και άπαγγελία.

Ότε ο ίδιος ό συνθέτης θα φανταζόταν τίνος τραυό οικοδομήματος τα θεμέλια έστριψε με το ταπεινό του αυτό λιθοβάκι. Νομίζοντας πώς ζωντανεύει το έλληνικό δράμα, έπλανάτο οίστρα. Άλλά δημιουργήσε μιά καινούργια τέχνη, το μουσικό δράμα, την όπερα.

Πρώτα στη Φλωρεντία, έπειτα στη Βενετία και στη Νεάπολη, η καινούργια αυτή ανακάλυψη έλαβε καταπληκτικές διαστάσεις. Μανία άληθινή κατέλαβε τούς Έταλους για τό μουσικό δράμα. Άπειρα όνόματα έγιναν ένδοξα από τη μιά μέρα στην άλλη. Η μουσική αυτή σήμερα δέν έχει καμμία άπήχηση στην ψυχή μας. Και δέν μπορούσε να είναι διαφορετικά. Μονότονες μελωδίες, όπως νόμιζαν ότι τραγουδιόταν η έλληνική μουσική, άπάνω σέ άρχαία θεμάτα.

Άλλά, αν και δέν μπορούν να σταθούν στά σημερινά θέατρα τά έργα αυτά, έχουν τεραστία σημασία για την εξέλιξη της μουσικής. Είναι το θεμέλιο της μοντέρνας μουσικής. Γιατί στην Ιταλική όπερα του 17ου αιώνα τινάζουν οι καλλιτέχνες πολλά βαρεία θεμάτα. Πρώτα-πρώτα η πολυφωνία, πού είχαν έβη σάν κύβερνητική κατάκτηση του μεσαιωνικού πνεύματος, έβρανε αιγά-αιγά καταθλιπτικά τη φαντασία τών μουσουργών. Η έμπνευσίς τους πνιγόταν κάτω από τόν πολυφωνικό φόρτο. Η Ιταλική όπερα, εισάγοντας τό μονωδικο τραγούδι, ρυθμίζει τό ρεύμα της μοντέρνας μουσικής πρός μιά όμορφανία, η οποία διαφέρει βέβαια από την άρχαία άπόλυτη όμορφανία, γιατί χρησιμοποιούν την πείρα της πολυφωνίας.

Η κυριώτερη όμως καινοτομία της μουσικής αυτής είναι ότι έκφράζει τ' άτομικά συναισθήματα.

‘Ο μεσαιώνας έπινε τα άτομα. Ήταν ή εποχή του πλήθους. Ή μουσική, στις εκκλησίες είχε τό βωμό της. Κι’ ή λέξις όμως εκκλησία σημαίνει τό πλήθος. Κατ’ ανάγκη, τά αισθήματα πού εξέφραζε ή μουσική τών Φλαμανδών ή του θεϊκού Παλεστρίνα, όσο και ν’ άπηχοσε τόν αιώνιο πόνο της ανθρώπινης ψυχής πού Ικετεύει τό Θεό, ήταν ύποταγμένη σέ μία πειθαρχία, απαραίτητη γιά τήν ομαδική έκφραση. Άποκλείονται τά φτουρουγίσματα της ατομικής φαντασίας, της ατομικής ίδιουκρασίας.

Στήν Ιταλική όπερα της άρχης του 17ου αιώνος, δε μπορούμε νά πούμε βέβαια πώς έλευθερώθηκε τελείως τό άτομο. Δυνόταν όμως ή ευκαιρία στό άτομο νά έκφράσει τά συναισθημάτά του μέ τό στόμα τών ήρώων τών έργων. ‘Ο πιό λαμπρός εκπρόσωπος της τέχνης αυτής είναι ό Κλαύδιος Μοντεβέρνι. ‘Ορμητική ίδιουσυγκρασία, παθητική, κατάρθωσε νά φύγη στήν Ιταλική όπερα, στό διανοητικό αυτό κατασκεύασμα τών άρχαιοφίλων του 17ου αιώνος, άληθινή ζωή. ‘Ο Μοντεβέρνι ήταν ό πραγματικός Ιδρυτής του μουσικού δράματος. Οι καινοτομίες του ήταν άφάνταστα τολμηρές γιά τήν εποχή του. Τά *recitativo*, δηλ. τά μέρη πού απήγγελλαν τραγουδιστά οι ήθοποιοί, μέ μία άπαγγελία μονότονη, νομίζοντας ότι ακολουθούν τήν άρχαία έλληνική παράδοση, παίρνουν ζωή γιά τό Μοντεβέρνι. Δέν φοβάται νά μιλήσει μέ πάθος, μέ όρμη, όπου πρέπει. Μέ τήν κατάλληλη χρησιμοποίηση του ήχητικού χρώματος (*timbre*) τών διαφόρων όργάνων, έβασε τις βάσεις της μοντέρνας όρχήστρας. Δηλ. πρώτος ο Μο-

ντεβέρνι άντελήφθη ότι τά διάφορα όργανα έχουν διαφορετική έκφραση, και τά χρησιμοποίησε αναλόγως. ‘Ακόμα κι’ ένα είδος λαΐτ-μοτιβ μεταχειρίσθηκε. Δηλ μουσικά θέμα πού επανέρχεται γιά νά δηλώσει μία ώρισμένη ιδέα, τό όδηγούν μοτίβιο πού τό χρησιμοποίησε ο Βάγκνερ τόσο συστηματικά, τό συναντούμε, σέ ύποτυπώδη πάντως μορφή, στά έργα του δαιμονίου Μοντεβέρνι. Μέ τό Μοντεβέρνι αρχίζει τό μουσικό δράμα νά τινάζη όριστικά τόν ψεύτικο θεσμό του μέ τήν έλληνική αρχαιότητα. Άποφασίζει νά τραβήξει τό δικό του δρόμο, σάν ένα καινούργιο μουσικό είδος. ‘Ο *Peri*, ό πρώτος γνωστός συνθέτης όπερας στή Φλωρεντία, ό *Monteverdi* στή Βενετία κι’ ό *Alex. Scarlatti* άργότερα στό τέλος του 17ου αιώνος στή Νεάπολι, αυτοί είναι οι λαμπρότεροι εκπρόσωποι της Ιταλικής μουσικής αναγενήσεως. Μέ τόν Σκαρλάτι έφθασε ή τέχνη αυτή στήν άκμή της. Γρήγορα ακολουθήσε ή παρακμή.

Ένώ ή Ιταλική αυτή όπερα είχε άρχισή ως δραματικό μάλλον είδος, έβινε δηλ. σημασία μάλλον στό λόγο παρά στή μελωδία, σιγά-σιγά, εξέλιεσσετο όλο και πιό άποκλειστικά σέ μουσικό είδος. Ή αιώνια πάλη μεταξύ ποιήσεως και μουσικής, μεταξύ ιδέας και βιρτουοζισμού, πού είχε άρχισή κιόλας στήν έλληνική αρχαιότητα, και πού ακολουθεί πιστά όλη τήν Ιστορία του μουσικού δράματος ξεσπασε και τήν εποχή αυτή. Λίγο βάσταξε ή άρμονική Ισορροπία. Στό τέλος, ό βιρτουοζισμός άρχισε νά όριγιάζει. Οι τραγουδιστές δέν έχορταιναν θριάμβους-ζητούσαν όλο και πιό φανταχτερές όριες, όλο και μεγαλειότερη έπίδειξι. Τό *bel canto* γίνεται τό μοναδικό σύστημα πού ήλεκτριζει τις θερμές Ιταλικές καρδιές. Ή Ιδέα, ή ποιηση, ξεχνιόταναν ολότελα.